

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
KAMIENNEJ FIGURY PRZYDROŻNEJ ŚW. JANA NEPOMUCENA
Z MIEJSCOWOŚCI OGRODZENIEC**

**Opracowanie:
mgr Beata Palusińska- Lipka
mgr Joanna Babraj – Mędrala**

**KRAKÓW
2023**

I. DANE INWENTARYZACYJNE OBIEKTU

<u>OBIEKT:</u>	Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena
<u>LOKALIZACJA:</u>	województwo śląskie, powiat zawierciański, gmina miejsko- wiejska Ogrodzieniec, skwer przy ul. Kościuszki i Narutowicza w Ogrodzieńcu, działka nr. 13951/1
<u>CZAS POWSTANIA:</u>	Najprawdopodobniej przełom XVIII i XIX wieku.
<u>AUTOR:</u>	nieznany
<u>MATERIAŁ I TECHNIKA:</u>	Figurę świętego Jana wraz z wysokim postumentem zdobionym płaskorzeźbionymi przedstawieniami wykonano z jasnego, drobnoziarnistego piaskowca zapewne Szydlowieckiego. Całość kapliczki posadowiona jest na betonowym cokole w formie dwu stopniowej. Głowę św. Jana Nepomucena okala metalowa obręcz w formie aureoli. Nad figurą wykonano metalowe zadaszenie. Daszek wykonany z blachy walcowanej o ząbkowanych brzegach w formie lambrekinu. Konstrukcja podtrzymująca zadaszenie ulega korozji. W dolnej partii cokołu samej figury obejmuje ją zamontowana metalowa gruba klamra, biegnąca po formie. Całość tego elementu koroduje. Obiekt był poddawany licznym próbom reperacji i "odświeżania".
<u>WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW:</u>	Figura Św. Jana Nepomucena na skwerze przy ul. Kościuszki i Narutowicza w Ogrodzieńcu zostały wpisane do rejestru zabytków ruchomych woj. Śląskiego decyzją B/4472022
<u>WŁAŚCICIEL:</u>	Urząd miasta i gminy Ogrodzieniec , Plac Wolności 25, 42-440 Ogrodzieniec
<u>AUTORZY</u> <u>OPRACOWANIA:</u>	mgr Joanna Babraj – Mędrala mgr Beata Palusińska- Lipka

OPIS FORMALNO STYLISTYCZNY

Kapliczka przydrożna wzniesiona na rozdrożu dróg w celu wotywnym. Kapliczka przedstawia typ filarowy, ma formę wolno stojącej figury posadowionej na postumencie.

Kamienna rzeźba św. Jana Nepomucena umieszczona na wysokim kamiennym postumencie o rzucie wydłużonego prostokąta. Postument umieszczony na dwu stopniowym wysokim betonowym cokole. Prostopadłościenny trzon w dolnej części ma nieco szerszy cokół, zdobiony płycinami z wcięciami ćwierć kolistymi narożnikami. Sam trzon postumentu ozdobiony jest rytowanymi płycinami zamkniętymi półkolistymi. Płyciny z każdej strony postumentu ozdobione są płaskorzeźbami. Od frontu w płycinie przedstawiona jest płaskorzeźbiona postać Matki Boskiej, ze złożonymi dłońmi na piersiach. Stoi zapewne na globie ziemskim, poniżej widnieje uskrzydłona główka anielska. Natomiast od tyłu postumentu, płycina dekorowana jest owalnym medalionem w którym ujęty został namalowany czarną farbą krzyż z datą poniżej (w tym momencie odczytanie daty jest trudne z racji krytycznego stanu zachowania obiektu). Pozostałe dwie płyciny postumentu ozdobione są motywem roślinnym. Na osi pionowej płyciny wyrzeźbiono motyw dekoracyjny z kwiatów o kształcie dzwonka zwróconych ku dołowi. trzy lilie jedna pod drugą tzw. kampanule. Ornamenty tego typu występują w formie charakterystycznych dla regencji pasów (wstęg), mogły przybierać też postać girlandy (zamknięty wieniec) lub też stanowić pojedynczą ozdobę.

Sama postać świętego przedstawiona jest w sutannie na którą nałożona jest komża (symbol kapłaństwa), wykończona ażurową koronką. Na ramiona świętego Jana zarzucona jest peleryna. Na głowie nosi biret z czterema rogami, ilość ich zależy od zdobytego stopnia uniwersyteckiego. Jan Nepomucen był doktorem Uniwersytetu Praskiego. Oburącz trzyma krzyż, natomiast przy lewej ręce podtrzymuje palmę (symbol męczeństwa). Przez szyję „spowiednik” przewieszoną ma stulę, zwieszającą się na komżę. Nad głową widnieje aureola, brak niestety pięciu gwiazdek. Całość kapliczki zadaszona jest prawdopodobnie wtórnie metalowym daszkiem. Daszki wykonywano zazwyczaj później niż same rzeźby w celu ich osłonięcia, przyjmowały różne fantazyjne formy: wycinane w ząbki, tworzą często kształt żagla czy tunele.

Fot.1
Figura Św. Jan Nepomucena,
Malopolska-krakowskie-Podhale-
Chocholow, Fot A. Fulińska.
Źródło:
<https://nepomuki.pl/nepomuk/daszek.htm>

Fot.2.
Figura Św. Jan Nepomucena,
Malopolska-krakowskie-
Podhale-Jordanow,
Fot A. Fulińska.
Źródło:
<https://nepomuki.pl/nepomuk/daszek.htm>

Fot.3.
Figura Św. Jan Nepomucena,
Podhale-Orawa-Orawka,
Fot. E Falkowski, 1958 r.
Źródło:
<https://nepomuki.pl/nepomuk/daszek.htm>

Fot.4.
Figura Św. Jan Nepomucena -
Malopolska-Podhale-
Tokarnia-figura_z 1803 r. Fot.
2002 r.
Źródło:
<https://nepomuki.pl/nepomuk/daszek.htm>

ZAGADNIENIA HISTORYCZNE¹

Figury przedstawiające św. Jana Nepomucena czyli tzw. NEPOMUKI można spotkać od Litwy po Niemcy i Włochy. Najwięcej figur znajduje się w Czechach i na terenach dawnych Austro-Węgier, na Dolnym i Górnym Śląsku, na terenie ziemi kłodzkiej.

Jan Nepomucen uważany był za patrona dobrej spowiedzi i spowiedników. Miał chronić przed wzburzoną wodą i powodzią, stąd jego pomniki ustawiane były często przy mostach i nad wodą. Nepomuki występują w wielu postaciach: od wyrafinowanych barokowych rzeźb do ludowych świątków. Te ostatnie, charakterystyczne dla terenów Polski i Litwy, można często spotkać w kapliczkach przy brodach, lub na rozstajach dróg. Jest to efekt ciekawego zjawiska dwutorowości kultu - po okresie propagowania go przez władze kościelne, państwowe i, w ślad za nimi, szlachtę, Jan zaczął być czczony przez niższe warstwy społeczne w charakterystyczny

¹ Na podstawie książki „Wspólna pamięć, wspólna fotografia Ogrodzieniec portret miasta i mieszkańców”, Ogrodzieniec 2013, s. 11-12, oraz materiałów zebranych przez Panią Marię Lipkę- Stępniewską.

dla nich sposób. W Polsce nepomuki były najpopularniejszymi figurami umieszczanymi w kapliczkach.

Większość nepomuków wzorowana jest na figurze wykonanej w brązie, która stanęła na praskim moście Karola w roku 1683. Autorem drewnianego modelu tej rzeźby jest Jan Brokoff. Przedstawia ona świętego z gwiazdną aureolą (od 3 do 10 gwiazdek, przeważnie 5), z palmą męczeńską i krucyfiksem w dłoni. Można również spotkać nepomuki przedstawiające Jana Nepomucena z palcem na ustach lub z książką.²

Kapliczka datowana jest na przełom XVIII i XIX wieku, chociaż niektóre ustne przekazy sugerują, iż może być nieco starsza (koniec XVIII w.). Pierwotnie kapliczka posadowiona była po środku zbiornika wodnego, gdzie ma swoje źródło Czarna Przemsza. Zbiornik obudowany był ceglany murem wspierającym, w centrum usypano rodzaj utwardzonego kopca ziemnego na którym umieszczona była figurę św. Jana Nepomucena na postumencie. Tafla wody źródła była poniżej poziomu ziemi.

Najstarsza znana fotografia kapliczki datowana jest na 1911 rok. (Fot. J. Dzierżanowski, zdjęcie ze zbiorów IS PAN w Warszawie). Na zdjęciu kamienna kapliczka pokryta jest polichromią, brak jest natomiast metalowego daszka nad obiektem. W latach 50-tych XX wieku całość kapliczki podniesiono do poziomu ziemi. Uprzednio źródłisko Czarnej Przemszy założono betonowymi płytami, na których właśnie postawiono kapliczkę.

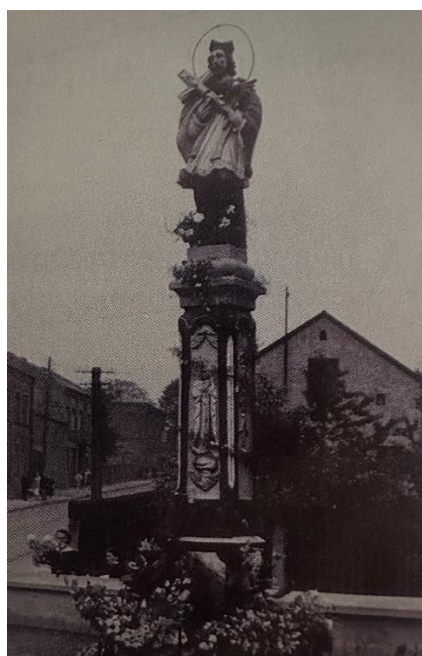
Fot.5.

Figura Św. Jan Nepomucena z Ogrodzieńca, w 1911 r. Fot. . J. Dzierżanowski, zdjęcie ze zbiorów IS PAN w Warszawie. Fotografia z książki *Ogrodzieniec portret miasta i mieszkańców*, M. Lipka- Stępniewska, Ogrodzieniec 2013.

² <http://jaktrafic.org/nepomuki/>

Fot.6. Figura Św. Jan Nepomucena z Ogrodzieńca, lata 60 XX w. Fot. . J. Dzierżanowski, zdjęcie ze zbiorów IS PAN w Warszawie. Fotografia z książki *Ogrodzieniec portret miasta i mieszkańców*, M. Lipka- Stępniewska, Ogrodzieniec 2013.

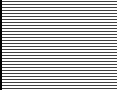

Fot.7. Figura Św. Jan Nepomucena z Ogrodzieńca, lata 60 XX w. Fot. . J. Dzierżanowski, zdjęcie ze zbiorów IS PAN w Warszawie. Fotografia z książki *Ogrodzieniec portret miasta i mieszkańców*, M. Lipka- Stępniewska, Ogrodzieniec 2013.

TECHNIKA I TECHNOLOGIA WYKONANIA OBIEKTU

Kapliczka wykonana z drobno ziarnistego piaskowca Szydłowieckiego obrabianego dłutami rzeźbiarskimi na gładko. Kapliczka przykryta wtórnie daszkiem z blachy zapewne walcowanej, o ząbkowanych brzegach ku górze i ku dołowi. Pierwotnie jak można stwierdzić po przeprowadzeniu wstępnych badań stratygraficznych i w oparciu o materiały archiwalne kapliczka była polichromowana. W późniejszym okresie poddano ją licznym przemalowaniom. Faktyczną kolorystykę całości należy ustalić w trakcie przeprowadzanych prac konserwatorskich. Obiekt, poddawany był wielu reperacjom na przestrzeni czasu. Liczne uzupełnienia formy wykonano na pionowym postumencie kapliczki. Wykorzystano rozmaite masy uzupełniające oraz zacierki cementowo – piaskowe, co niekorzystnie wpłynęło na stan techniczny obiektu.

**UKŁAD WARSTW TECHNOLOGICZNYCH ZE
STRATYGRAFIĄ ZBIORCZĄ NAWARSTWIEŃ OBIEKTU
(przed konserwacją)**

WARSTWA TECH.	OZNACZENIE GRAFICZNE	WARSTWA HIST.	DATOWANIE	OKREŚLENIE WARSTWY
1.		IX	XX lub XXI w.	Elementy metalowe: daszek, klamra okalająca cokół figury
2.	 	VIII	XX w.	Mchy i porosty
3.		VII	XX w.	Pobiała
4.	 			Zacierka oraz kity cementowo- piaskowe
5.		VI	XX w.	Kit z masy uzupełniającej
6.	 	V	XX w.	Przemaalowanie (w partii postumentu, żółte)
7.	 	IV	XX w.	Przemaalowanie (w partii postumentu, pomarańczowe)
8.		III	XX w.	Przemaalowanie (w partii postumentu, bordowe)
9.		II	60 lata (?) XXw.	Przemaalowani (w partii postumentu, zielonkawe)
10.				Cokół betonowy
11.		I	Przełom XVIII i XIX w.	Pierwotna warstwa malarska
12.				Piaskowiec Szydłowiecki

Kapliczka Św. Jana Nepomucena składa się z 12 warstw technologicznych i 9 warstw historycznych.

Pierwszą warstwą historyczną jest drobno ziarnisty piaskowiec Szydłowiecki z którego wykonano pionowy postument oraz figurę świętego (12 warstwa technologiczna) oraz resztki pierwotnej polichromii (11 warstwa technologiczna).

Drugą warstwą historyczną jest betonowy cokół (10 warstwa technologiczna) na którym posadowiono kapliczkę oraz jak się przypuszcza pierwsze przemaalowanie (9 warstwa technologiczna) obiektu.

Trzecia warstwa historyczna to kolejne przemaalowanie (8 warstwa technologiczna).

Czwarta warstwa historyczna jest również przemaalowaniem kapliczki (7 warstwa technologiczna).

Jako piątą warstwę historyczną uznajemy ostatnie „odświeżenie” kolorystyczne (6 warstwa technologiczna).

Szóstą warstwą historyczną są wykonane naprawy formy rzeźbiarskiej płaskorzeźb w masie kitu uzupełniającego wraz z ich zbrojeniem (5 warstwa technologiczna).

Siódma warstwa historyczna to zacierka z masy cementowo piaskowej wykonana na całości pionowego postumentu (4 warstwa technologiczna) oraz pobiała (3 warstwa technologiczna) częściowo położona na warstwie cementowo- piaskowej.

Ósmą warstwą historyczną są nawarstwienia mchów i porostów (2 warstwa technologiczna).

Ostatnią warstwą historyczną dziewiątą jest metalowy daszek nad figurą oraz również metalowa obejma wokół cokołu samej figury Św. Jana Nepomucena.

STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ ³

Stan zachowania obiektu jest bardzo zły wręcz alarmujący i wymaga natychmiastowej interwencji konserwatorskiej. Przyczyny uszkodzenia i postępującej degradacji kamiennej figury można podzielić na fizyko- chemiczne, biologiczne i mechaniczne.

Wykorzystana wertykalna forma w koncepcji omawianego obiektu jest z pewnością narażona w odmienny sposób na działanie czynników atmosferycznych jak woda opadowa niż formy horyzontalne. Występujące rodzaje zniszczeń są charakterystyczne dla kamienia silnie obmywanego przez deszcz. Powierzchnia jest chropowata i nierówna na skutek wymywania cząstek piaskowca. Wykazuje mniejszą wytrzymałość mechaniczną z powodu wymywania lepszycza. Depozyty brudu nie są równomierne, przedstawiają się bardziej w formie zacieków i łat. Z kolei w dolnych partiach mniej intensywnie obmywanych przez deszcz a zawilgacanych okresowo tworzą się czarne nawarstwienia pochodzące z zanieczyszczonej miejskiej atmosfery: pyły, dymy, smółki.

Czarne twarde nawarstwienia uszczelniają powierzchnię uniemożliwiając „oddychanie” kamienia. Po pewnym czasie pękają a pod spodem odsłania się osłabiona (zwietrzała) powierzchnia kamienia, pod taką warstewką zwietrzeliny znajduje się kamień o pierwotnych parametrach wytrzymałościowych. W dalszym etapie woda opadowa dokonuje wypłukania osłabionych frakcji. Powyżej przedstawiony sposób obrazuje jak dochodzi do zaoblenia form rzeźbiarskich i utraty pierwotnego konturu rzeźbiarskiego. Opisany proces odnajdujemy niemal we wszystkich partiach figury świętego w postaci plam czarnej uszczelniającej kamień patyny. Na całości obiektu występuje zaawansowana dezintegracja granularna kamienia. Liczne ubytki kamienia występują zarówno na poziomie figury jak i pionowego postumentu. W największym stopniu na uszkodzenia narażone były wszelkie krawędzie, co uwidacznia się ich zaobleniem i znacznymi ubytkami formy.

Jak wiadomo negatywny wpływ na stan zachowania kamienia mają wspomniane zanieczyszczenia powietrza jak również gazy atmosferyczne. Stałymi składnikami powietrza które wywołują przemiany skałotwórcze są: dwutlenek węgla, tlen, tlenki siarki i azotu, siarkowodór czy chlorowodór. Pod wpływem wymienionych gazów przebiegają reakcje utleniania, redukcji, hydratacji i dehydratacji, hydrolizy, karbonatyzacji powodujące w efekcie rozkład skał.

³ Domasłowski W., *Zabytki kamienne i metalowe ich niszczenie i konserwacja profilaktyczna*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011.

Fot. 8. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny tył kamiennej figury. Całość pokryta powierzchniowymi depozytami zabrudzeń ponadto widoczne nieregularne zaplamienia spowodowane uszczelnieniem powierzchni kamienia w postaci czarnej fałszywej patyny. U podstawy figury widoczna metalowa obręcz, wskazująca obecność aktywnej korozji, zamontowana wtórnie. Stan przed konserwacją.

Fot. B. Palusińska-Lipka, 2018r.

Figura jak i postument pokryty był licznymi warstwami grubych przemalowań wykonanymi zapewne farbą o spoiwie olejnym. Spowodowało to niekorzystne uszczelnienie powierzchni kamienia a co za tym idzie osłabienie jego struktury jak również zatarcie formy rzeźbiarskiej. Liczne nawarstwienia malarskie łuszczą się i odpajają.

Fot.9.

Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny detal, zauważalne liczne przemalowania powierzchni kamienia w partii postumentu. Stan przed konserwacją.

Fot. B. Palusińska-Lipka, 2018r

Fot.10.

Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny detal, zauważalna wtórna zacierka cementowa na powierzchni kamienia wskazująca tendencje do odpajania się. Poniżej widoczne liczne przemalowania powierzchni kamienia. Stan przed konserwacją.

Fot. B. Palusińska-Lipka, 2018r

Na warstwy przemalowań w partiach płaskorzeźb dekorujących postument wykonano uzupełnienia formy rzeźbiarskiej w masie kitu. Reperacje te jednak odpajają się z racji nie odpowiednio przygotowanego podłoża do tego typu zabiegów.

Fot. 11

Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny detal, przedstawiający fragment płaskorzeźby zdobiej pionowy postument kapliczki. Zauważalna zdegradowana powierzchnia paskowca przykryta licznymi przemalowaniami, które spowodowały brak respiracji kamienia a tym samym rozpoczęły proces destrukcji obiektu. Stan przed konserwacją. Fot. B. Palusińska-Lipka, 2018r

Kolejną kwestią było wykonanie zacierki cementowo- piaskowej na całości postumentu również w partiach dekoracji płasko-rzeźbionych. Zacierkę cementową wykonano na już uprzednio położone liczne (zapewne cztery) przemalowania, działanie to miało niesamowicie niekorzystny wpływ na procesy zachodzące w kamieniu. Zablockowano tym samym całkowicie możliwość odparowywania wody z kamienia. Zastosowanie cementu na podłożu jakim jest kamień powoduje wiele zniszczeń. Zaprawy cementowe są szczególnie szkodliwe, jeśli użyto w nich bardzo drobnego kruszywa, uzyskując strukturę zbitą i szczelną, o bardzo drobnych porach. Zjawiska kapilarne zachodzą w nich z mniejszą siłą lub nie zachodzą wcale. Szczelność tego materiału uniemożliwia odparowywanie wody z wnętrza kamienia. Pierwotna struktura zostaje narażona na stałe zawilgocenie nie mające ujścia. W miejscach gdzie odspaja się warstwa cementu wyraźnie można zauważyć osypujący i zdeintegrowany kamień pozbawiony spoiwa. Na chwilę obecną trudno jest stwierdzić jak dalece zaawansowana jest destrukcja obiektu pod uszczelniającą warstwą jednak należy spodziewać się dalece posuniętych zniszczeń.

Fot. 12

Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny fragment cokołu. Zauważalne odspajająca się warstwa zaprawy cementowo- piaskowej ukazująca osypujący się, zdeintegrowany kamień.

Stan przed konserwacją.
Fot. B. Palusińska-Lipka, 2018r

Fot. 13

Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny fragment kamiennego postumentu, przedstawiający liczne nawarstwienia przemalowań, odspajające się kity oraz warstwę zacierki cementowo-piaskowej. Stan przed konserwacją.

Fot. B. Palusińska- Lipka, 2018r

Kamień figury jak i postumentu zaatakowany został ponadto przez mchy i porosty. Obecność tych organizmów powoduje również dezintegrację podłoża kamiennego a objawia się zielonawymi i czarnymi zaplamieniami. Glony wykazują dużą odporność na wysychanie. Niektóre z nich są w stanie przetrwać kilkutygodniowe okresy suszy. Wraz z glonami na powierzchni kamienia bytują równorzędnie bakterie, które żyją kosztem asymilatów glonowych. W procesach oddychania glony wytwarzają różne kwasy organiczne przyczyniają się do biologicznej korozji zabytków kamiennych, tworząc w nich nadżerki kanaliki. Obecność tych organizmów powoduje dezintegrację podłoża kamiennego. Występowanie glonów na wypukłych i odsłoniętych powierzchniach zachodzi dzięki ich łatwej przyczepności do podłoża (chwytniki). Ich negatywny wpływ na obiekt to rozluźnienie spójności podłoża i niekorzystne zmiany kolorystyczne kamienia. Glony tak jak i porosty rozwijają się szybciej na powierzchniach wilgotnych i porowatych, do których mają lepszą przyczepność. Uważa się, że porosty skorupiaste, przylegające ściśle do powierzchni kamienia, przyczyniają się do szybszego ich niszczenia (niż listkowate czy krzaczkowate). Chwytniki porostów wrastają do porów i szczelin nawet na głębokość do 15 mm. Pobierając z podłoża niezbędne do życia pierwiastki, przyczyniają się do zmiany składu mineralnego kamienia i właściwości fizycznych. Chwytniki porostów przyczyniają się także do zalegania wody w porach kamienia wraz ze wszystkimi tego konsekwencjami.

Metalowy stelaż konstrukcyjny zadaszenia oraz obejma wokół cokołu figury wykazują dalece posunięte procesy korozyjne. Produkty korozji spowodowały częściowe zabarwienie kamienia na rudawy odcień. W miejscach osadzenia konstrukcji podtrzymującej daszek gzyms koronujący postument uległ poważnym pęknięciom.

Fot. 14

Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny fragment kamiennego gzymsu wieńczącego postument kapliczki. Widoczne uzupełnienia wykonane cementem, ponadto poważne pęknięcie po prawej stronie. Powyżej gzymsu wtórna obejma metalowa wykazująca aktywną korozję. Na całości daje się zlokalizować szeroko powierzchniowa infekcja biologiczna w postaci glonów i porostów skorupiatych. Stan przed konserwacją.

Fot. B. Palusińska- Lipka, 2018r

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena wymaga natychmiastowej interwencji konserwatorskiej. Powinny być to zabiegi o charakterze konserwacji technicznej i estetycznej. W pierwszej kolejności istotne jest usunięcie szkodliwych nawarstwień uszczelniających powierzchnię kamienia, farb i zacierki cementowo- piaskowej. Przyczyniają się one do dalszej dezintegracji kamienia. Niezwłocznie należy usunąć metalowe elementy związane z doprowadzaniem prądu jak i typ obecnego oświetlenia.

Odczyszczenie oraz odsolenie, pozwoli na przywrócenie kamieniowi pierwotnych cech respiracji, a uzupełnienie ubytków uczyni jego pierwotną formę rzeźbiarską. Przeprowadzić należy zabiegi biobójcze na całej powierzchni kamienia. Wszystkie elementy kamienne należy wzmocnić strukturalnie preparatem krzemio - organicznym, a całość powierzchni zahydrofobizować, mając na uwadze homogeniczność zabiegu wzmocnienia i hydrofobizacji

kamienia. W trakcie przeprowadzanych prac konserwatorskich należy przeprowadzić wnikliwe rozpoznanie pierwotnej kolorystyki na podstawie badań konserwatorskich oraz stratygraficznych. Ustalona kolorystyka powinna zostać zaaprobowana komisyjnie z udziałem przedstawiciela Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Ponadto zaleca się wymianę prętów wspierających daszek dla samej figury Św. Nepomucen. Pręty podlegają korozji oraz pozostają dyskusyjne od strony estetycznej. Proponuje się zastosowanie elementów wykonanych z materiału nie rdzewnego o prostej formie i powierzchni. Propozycja elementów podtrzymujących daszek również powinna zostać zatwierdzona komisyjnie.

Elementy, które wymagają uzupełnienia to gwiazdy w nimbie świętego. Na zdjęciu z roku 1911 aureola ozdobiona była zapewne pięcioma gwiazdami, (taka ilość jest najczęściej spotykana w przypadku św. Jana Nepomucena od strony ikonograficzno porównawczej).

W ramach rewitalizacji skweru przy figurze Św. Jana Nepomucena w projekcie architektoniczno-budowlanym została zaproponowana nowa podstawa dla zabytkowego obiektu wykonana z cortenu. **Corten** jest rodzajem stali, która poddana czynnikom atmosferycznym ulega kontrolowanej korozji, nie jest ona całkowicie odporna na wodę. Na skutek działania czynników atmosferycznych wokół podobnych elementów gromadzą się zacieki z rdzy. **Nie jest to materiał odpowiednio współgrający w bezpośrednim połączeniu z zabytkowym obiektem (szczególnie jeśli jest mowa o ewentualnej rekonstrukcji polichromii).** W zamian proponuje się zastosowanie drobnoziarnistego piaskowca. **Kamień powinien zostać odpowiednio dobrany pod względem kolorystycznym do pierwotnego kamienia.** Boczne płaszczyzny kamiennych elementów proponuje się poddać groszkowaniu z zachowaniem około 2 cm bordiury nie poddawanej fakturowaniu na obrzeżach.

Wszystkie zastosowane środki oraz metody zostaną poprzedzone wykonaniem odpowiednich prób i testów a następnie wyborem najodpowiedniejszej. Całość przeprowadzanych zbiegów konserwatorskich zostanie wykonana z największym poszanowaniem substancji zabytkowej.

Zaproponowany poniżej programie prac konserwatorskich przedstawia metody, które minimalizują oddziaływanie czynników niszczących występujących w warunkach ekspozycji zewnętrznej. W trakcie realizacji ważny jest dobór i zastosowanie właściwych metod i technik konserwatorskich oraz użycie odpowiednich materiałów które zagwarantują długotrwałość wykonanych prac.

B. PROPONOWANE ZABIEGI KONSERWATORSKIE

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej, (na każdym etapie prac).
2. Demontaż konstrukcji daszku oraz pozostałych elementów metalowych.
3. Stwierdzenie faktycznego stanu osadzenia figury na postumencie, z poziomu rusztowań.
4. Demontaż poszczególnych elementów przy użyciu pasów i dźwigu HDS.
5. Wstępne odczyszczenie obiektu z brudu i kurzu.
6. Proponuje się przeprowadzenie wstępnej impregnacji przed przystąpieniem do poważniejszych zbiegów odczyszczających. W omawianym przypadku kamień uległ

poważnemu osłabieniu. Zdezintegrowane partie w trakcie późniejszych zabiegów mogłyby ulec zniszczeniu. Sugeruje się zastosowanie preparatu KSE 300 firmy Remmers opartego na estrach kwasu krzemowego cechującego się niewielkim stopniem wytrącania żelu. Krystalizujący żel krzemionkowy nie uszczelni nadmiernie kamienia co da możliwość późniejszego wprowadzenia preparatu o wyższym stopniu wytrącania żelu krzemionkowego i tym samym pełniejsze wzmocnienie obiektu. Zabieg powinno wykonać się poprzez iniekcje w partie osłabione.

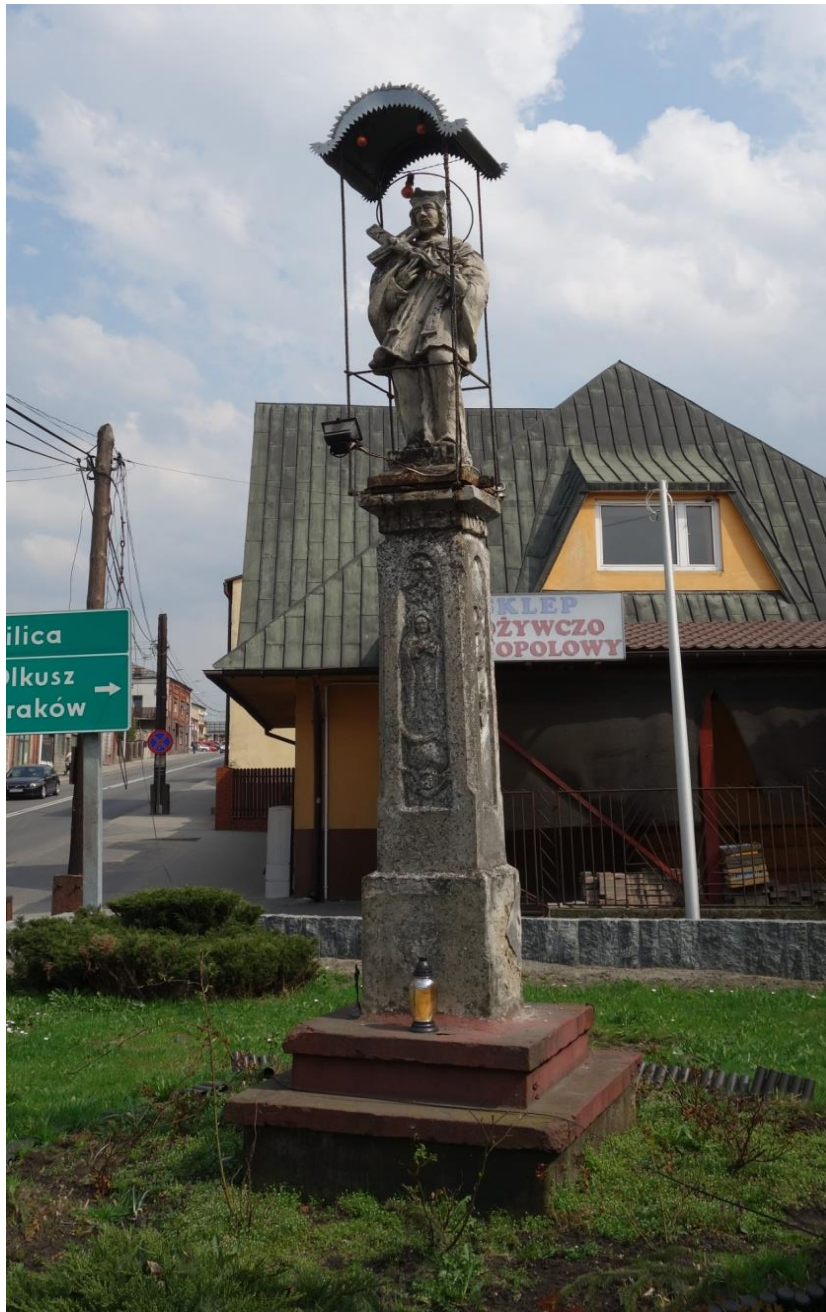
7. Ostrożne mechaniczne usunięcie wcześniejszych kitów z masy uzupełniającej i zapraw piaskowo – cementowych, które zacierały pierwotną formę rzeźbiarską oraz wtórnych nawarstwień farb.
8. Usunięcie mchów i porostów preparatem BFA Entferner firmy Remmers, lub Preventol RI 80. Preventol RI 80 zawiera IV rzędowe sole amonowe, o szerokim spektrum działania przeciwko grzybom, glonom i porostom. Zaleca się pokrycie obiektu od 5 do 10% wodnym roztworem preparatu.
9. Odczyszczenie powierzchni kamienia metodami i środkami odpowiednio dobranymi po wykonaniu prób i testów. Sugeruje się przetestowanie czyszczenia przy pomocy strumienia pary wodnej (wyższa temperatura powoduje lepsze odspajanie się cząsteczek brudu od kamienia), sporządzenie wodnego roztworu z dodatkiem detergentów bez fosforanów. Przy bardziej opornych zaplamieniach można wykorzystać kwas fluorowodorowy o stężeniu od 2% do 5%, wyższa procentowość może spowodować nieodwracalne zmiany w strukturze kamienia.
10. Usunięcie zaplamień z tlenków żelaza o rdzawo- czerwonej barwie, występujących na wysokości gzymsu koronującego pionowy postument. Proponuje się wykonać próby stosując pasty z kredy z 15% roztworem kwaśnego cytrynianu sodu. Okład z pasty nakryć folią by spowolnić odparowywanie, zabieg może trwać do trzech dni. W razie potrzeby można przetestować zarobiony do formy pasty szczawian amonu, szczawian sodowy lub 15% winian sodowo potasowy. Po takich zabiegach obiekt należy odsolić.
11. W razie konieczności odsolenie kamienia metodą swobodnej migracji soli do środowiska rozszerzonego. (Na kamieniu kapliczki Św. Jana Nepomucena po wstępnych oględzinach nie stwierdzono wyraźnych zasoleń). Zastosowanie kompresów z ligniny lub pulpy celulozowej nasączonej wodą destylowaną. W razie zasolenia zabieg należy powtórzyć kilkakrotnie, aż do uzyskania pożądanego efektu (ustalić go można na podstawie stanu kompresów po zabiegu lub na podstawie badań laboratoryjnych czyszczonego materiału).
12. Wykonanie impregnacji wzmacniającej strukturę kamienia preparatem firmy Remmers KSE 300 lub 500. Do zabiegu proponuje się zastosować strzykawki, pipety i pędzle. Impregnowany kamień winien być suchy. Jest to preparat na bazie estrów etylowych kwasu krzemowego zawierający rozpuszczalniki organiczne, przeznaczony do wzmacniania kamienia lub innym równoważnym. Obiekt należy obficie pokryć impregnatem stwarzając wilgotne otoczenie tak by wytrącenie żelu krzemionkowego było możliwe. Następnie całość obiektu zabezpieczyć (zawinąć folią) przed zbyt szybkim odparowywaniem impregnatu i ewentualnym deszczem, tworząc wokół nasyczonego fragmentu atmosferę o zwiększonej wilgotności. Zabieg ten można wspomóc umieszczeniem pod folią tamponów nasączonych wodą lub naczyń nią wypełnionych. Aby reakcja zachodziła prawidłowo wilgotność pod folią powinna być w przedziale 70-

75%. Wzmocnienie kamienia zachodzące przez utwardzenie estrów zachodzi po 2-3 tygodniach.

13. Wykonanie zbrojeń pod większe rekonstruowane partie w masie kitu uzupełniającego. Zaleca się wykonanie pajęczków wzmacniających lub klamer z drutu nie rdzewnego, osadzonego w kamieniu na żywicy epoksydowej w uprzednio nawierconych otworach.
14. Uzupełnienie ubytków piaskowca wykonane zostanie gotową masą sztucznego kamienia firmy Remmers, Restauriermortel RM 0,5, dobraną odpowiednio kolorystycznie. Zaprawa renowacyjna na bazie surowców mineralnych o niskiej zawartości wolnych alkaliów, posiada dobrą przyczepność, wiąże bez naprężeń, występuje w różnych odcieniach i o różnym uziarnieniu. Kity zakładane w cienkiej warstwie zaleca się modyfikować dodatkiem preparatu Haftfest Spezial firmy Remmers w celu zwiększenia przyczepności.
15. Większe ubytki proponuje się uzupełnić przy pomocy fleków kamiennych, opracowanych kamieniarsko, z odpowiednio dobranego materiału kamiennego. Zostaną osadzone na bazie żywic epoksydowych.
16. Impregnacja hydrofobowa preparatem Funcosil WS firmy Remmers, metodą bezpośredniego powlekania. Preparat ten zabezpieczy kamień przed działaniem szkodliwych czynników atmosferycznych, wnikaniem wody opadowej bez zmiany dyfuzyjności własnej materiału.
17. Ewentualne scalenie kolorystyczne wykonanych uzupełnień farbami krzemianowymi firmy Keim, Restaurolasur wykorzystując jako rozcieńczalnik spoiwo Restaurolasur fixativ firmy Keim.
18. Kwestię rekonstrukcji polichromii proponuje się ustalić komisyjnie. W przypadku pozytywnej decyzji co do wykonania polichromii zaleca się wykorzystanie farb odpowiednich do kamienia o spoiwie krzemianowym. Dopuszcza się również zastosowanie suchych pigmentów z wykorzystaniem spoiwa akrylowego Paraloid B 72 w 4% roztworze acetonu. **Zaleca się by finalny efekt związany z rekonstrukcją warstwy barwnej obiektu, został przeprowadzony z wyczuciem. Farby powinny być nakładane warstwowo, tak by malowana powierzchnia dawała wrażenie rozwibrowania (unikając efektu malowania „na gładko”). Etap związany z rekonstrukcją warstwy malarskiej tego typu obiektów związanych z kręgiem kultury sakralnej i częściowo wywodzący się z ludowości jest szczególnie wymagający.**
19. Sprawą do rozpatrzenia komisyjnego jest metalowy daszek, zamontowany wtórnie. Z pewnością należy wykonać nowy system mocowania elementów nośnych, z materiału niekorodującego. Zaproponować odpowiednie, estetyczne ustawienie pionowych elementów wspierających. Sam daszek w zależności z jakiego jest wykonany materiału można poddać konserwacji lub ewentualnie zaprojektować i zlecić wykonanie nowego. Konserwacja istniejącego daszku objęta by swoim zakresem odczyszczenie powierzchni, odtłuszczenie powierzchni acetonem, zabezpieczenie preparatem antykorozyjnym, położenie warstwy farby antykorozyjnej. Montaż daszku. Ponadto zaleca się rekonstrukcję pięciu gwiazd w nimbie świętego (również z materiału nierdzewnego).
20. **Wykonanie nowego dwu stopniowego cokołu z drobnoziarnistego piaskowca, dobranego kolorystycznie barwą do pierwotnego kamienia (piaskowiec Szydłowiecki). Sugeruje się by podstawa była zbliżona formą i proporcjami do pierwotnej. (Zdjęcie z 1911r., zdjęcie ze zbiorów IS PAN w Warszawie).**
21. Propozycja właściwego oświetlenia obiektu analogicznie jak w projekcie rewitalizacji skweru.

- 22. Wykonanie stabilnego fundamentu z betonu o odpowiednich parametrach.
- 23. Ponowny montaż poszczególnych ciosów kamienia oraz samej figury.
- 24. Opracowanie dokumentacji powykonawczej rejestrującej stan zachowania obiektu przed, w trakcie i po konserwacji, zarówno opisowej jak i fotograficznej.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA STANU ZACHOWANIA PRZED KONSERWACJĄ

Fot. 15. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu. Stan przed konserwacją.
Kwiecień 2018

Fot. Beata Palusińska- Lipka

Fot. 16. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu. Widoczna płaskorzeźba zdobiąca od frontu postument na którym posadowiono figurę świętego. Stan przed konserwacją.

Kwiecień 2018

Fot. Beata Palusińska- Lipka

Fot.17. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu. Widoczna płaskorzeźba zdobiąca od tyłu postument na którym posadowiono figurę świętego. Stan przed konserwacją. Kwiecień 2018, fot. Beata Palusińska- Lipka

Fot. 18. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu.
Widoczne zbliżenie płaskorzeźby zdobiącej od tyłu postument na którym posadowiono
figurę świętego. Stan przed konserwacją. Kwiecień 2018, fot. Beata Palusińska- Lipka

Fot. 19. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu. Widoczna płaskorzeźba zdobiąca bok postumentu na którym posadowiono figurę świętego. Stan przed konserwacją. Kwiecień 2018, fot. Beata Palusińska- Lipka

Fot. 20. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu. Widoczne zbliżenie płaskorzeźby zdobiącej bok postumentu na którym posadowiono figurę świętego. Stan przed konserwacją. Kwiecień 2018, fot. Beata Palusińska- Lipka

Fot. 21. Kamienna kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena w Ogrodzieńcu.
Widoczna figura świętego. Stan przed konserwacją. Kwiecień 2018, fot. Beata Palusińska- Lipka

AKTUALIZACJA MATERIAŁU FOTOGRAFICZNEGO

Fot.22. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją. Widok ogólny.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.23. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczna postać Św. Jana Nepomucena. Kamień mocno zdegradowany, Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.24. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny fragment figury. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrała, 2023.

Fot.25. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny fragment z metalową obejmą ulegającą korozji. Piaskowiec osłabiony i mocno zdeintegrowany. Ponadto widoczne wtórne, z masy betonowej, uzupełnienia gzymsu. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrała, 2023.

Fot.26. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.27. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.28. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.29. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczny poziomy postument z płaskorzeźbionymi dekoracjami. Całość kamienia zatarta wtórną uszczelniającą powierzchnię masą zacierki cementowej. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.30. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Widoczna zdeintegrowana powierzchnia kamienia, w znacznej mierze zatarta wtórną masą cementową. Stan przed konserwacją. Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.31. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją. Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.32. Kamienna figura przydrożna
św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca.
Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.33. Kamienna figura przydrożna
św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca.
Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrala, 2023.

Fot.34. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrała, 2023.

Fot.35. Kamienna figura przydrożna św. Jana Nepomucena z Ogrodzieńca. Stan przed konserwacją.
Fot. Joanna Babraj- Mędrała, 2023.